

Balázs Béla: CSENDES, ESTI DIALÓGUS A HERCEGNŐVEL (Menj és szenvedj te is. III.)

1914. augusztus

- Alice - szóltam a hercegnőhöz, a Lógody utcai történet hercegnőjéhez - katonának álltam és holnap indulok a harctérre. Többi barátomtól elbúcsúztam már és téged hagytalak utoljára, mert sehol sem érzem úgy mint itt, hogy búcsúzván a békének és életnek földjéről oldom el a csolnakom.

Mikor a Lógody utcai kis suszter udvarán festettünk együtt még háborúsak voltak a te vágyaid is, Alice, és gondolataid mint riadt galambraj keringtek egynémely magas torony körül. Azóta te palettáddal és zöld festékes ládáddal hazaérteztél ebbe a csendes hegyoldalba, boldog családba boldogan, és a vadgalambok leültek ennek a kertnek fáira és veteményei közé és gyökeret eresztvén virágok lettek, melyek ahol vannak: otthon vannak. És te itt nézed őket, hogy híznak és lombosodnak a fákkal és nézed, hogy nő szép fiad a fák között. Én azonban katonának álltam most és háborúba indulok. Búcsúzni jöttem. Itt a kerti nádszékek alól bizalmas kavicscsikorgással beszél fel a föld és az augusztusi hold most néz be a Hármashatár-hegy mögül.

- Ez a mi kövér, aranyarcú dadánk - mondta a hercegnő, nagy szemének tükrét fordítva feléje. - Esténként végigjárja a házat, hogy a gyerekek jól betakaróztak-e és nem maradt-e égve lámpa?

- Az életnek és békének tiszta ízét akarom innen magammal vinni és benne egy diadalmas biztosságot: hogy ez mégis örök és elpusztíthatatlan.

Akkor a hercegnő hármat kopogott halkan a fehérmázás kerti asztalon, melyen lassan munkához látott a hold miniatúr halvány árnyékokat készítve a teás csészék és kanalak alá.

- Ettél és ittál? - kérdezte szigorúan a hercegnő. - Mert ha jóllaktál elkezdhetem megmondani a véleményemet. Szégyelld magad. Nem gondoltalak ilyen hiúnak. Nem akarsz az itthon maradt »kettő-három nyomorult« közt lenni. Ennyi az egész. Neked nem lehet más okod rá, hogy beállj önkéntes gyilkosnak.

- Talán van sok hiúság is benne. De van egyéb is, amit érteni fogsz. Ha az egész ország alá volna aknázva csak a te házad nem, vajon nem hagynád e ott te is házad biztosságát, hogy egyforma kockázatot vállalj mind az ország népével, melyben élsz?

- Az ország! Most már nincs más mint az ország? És a szegény oroszok és szegény franciák, akiket úgy szeretttünk? Az ő biztosságuk nem fontos, mikor gyilkolni indulsz?

- Hercegnő, ha csak mi magyarok volnánk bajban talán nehezebben határoztam volna rá magam, hogy kivegyem belőle a részem. De negyven millió ember lépett most a halál árnyékába! Ennek a tömegvonzásnak nem lehet ellentállni. A tízmillió oroszral és szerbvel és nem tudom mennyi franciával is szolidáris akarok lenni, mikor közös harctéren szenvedést osztok meg velük.

- És ha kolerajárvány fog kiütni akkor szolidaritásból inficiálni fogod magad?

- Még soha sem ültél betegágynál, Alice, rossz lelkiismerettel szégyellve egészségedet? Még sose volt hogy beteg akartál lenni, mert valaki beteg volt?

- Az más - mondta akkor halkán a hercegnő és átnézett a Svábhegy lámpáinak csillagképeire. - De ezt a szerencsétlen tömeget nem lehet így szeretni. Egymásra hajtott buta csordák. Szegények. Aki szerette is megutálja.

- A népről beszélsz hercegnő? Hiszen most kell talán elválnia, hogy csócselék e vagy az a nép, melyről tudjuk, hogy az egyén minden elérhető nagyságánál nagyobbat produkál? Az a nép e, mely vallást és stílust, mítoszt és mesét, ornamentikát és muzsikát teremt? És nem tőled tanultam e, hogy leginkább azért kell szeretnünk valakit, hogy igazán azzá lehessen, akit szeretünk?

Akkor a hercegnő meleg mosollyal nézett rám és azt mondta. - Szóval megint nászútra indulsz holnap?

- Elhiszed e, hogy úgy érzem magam, a szerelmes vőlegény minden esetlen zavarodottságával?

- De ez nem szerelmi házasság! Szánalomból veszed el. Muszájból fogsz csak verekedni. Morális muszájból. De az mindegy. Okod lesz rá, de nem lesz célod vele. Irtózatossivatagja a hiábaságnak! Vagy gondolsz te valamit, egy eszmét, mely a harccal kiharcolható?

- Azt, hogy ég a házunk és oltani kell.

- Megér egy ház ennyi bűnt?

- Éppen a mi házunkat újabban nagyon sokra becsülöm, mert úgy látom, hogy nagy jövőd missziója lehet. Ezt a háborút a nacionalizmus zúdította ránk. Legalább is a mi házunk négy sarkát az kezdte ki. De a nacionalizmus a tizenkilencedik század terméke és ahogy nem létezett a tizennyolcadikban úgy meg is fog szűnni a huszadikban és helyébe az internacionalizmus lép, ki tudja, talán még harcosabb indulattal. Mert a szocializmus úgy kezdte és azóta minden mozgalom a feminizmustól az esperentőig az internacionalizmus jegyében indult. Ez a jövő. A sok nemzetiségű monarchia ósdi volt a 19. században, de most a 20.-ban az internacionális jövő harcát vívja a nacionalista múlt ellen. Mert ha a nemzetiségi vonzás szerint csoportosul államokba Európa minden népe, féltő, hogy a nagyobb kohézió folytán belecsontosodnak különvalóságukban. És mint ahogy ma áll a harc, hogy politikai határ ne válasszon el egyfajúakat, majd vér fog ömleni azért, hogy fajta határ ne húzzon politikai határokat. Mert ez a jövő. És a monarchia keresztül-kasul élő nemzetiségeivel nagy kísérleti állomása lesz a közelgő internacionalizmusnak és a Habsburgok országa készül legalkalmasabb talajnak a szocialista álmok elébe.

- Mit ér mindez, ha háború kell hozzá. Lehet-e előre menni, ha elébb hátrakerülünk az emberevő vadakig? Kiknek csináltok jövőt? A bénáknak, vakoknak, kolerásoknak? Borzasztó!

- Hercegnő, nem gondolod-e, hogy nem méltó és előkelő így sajnálni magunkat?

- Nem bánom. Ordítani sem előkelő és én mindjárt ordítani fogok és jajgatni. Egy év múlva minden épkezláb férfi gyilkos lesz. És nekünk mégis szeretni kell majd őket. Nincs olyan szent háború, mely ne volna bűnös. Mert a cél nem szentesíti az eszközt. Mert az eszközök is célok vagy célokat tesznek lehetetlenné, melyek magasabbrendűek annál, amiért gyilkolni akarsz.

- Ez igaz és »egyszerű gondolat«. Nagyon is egyszerű. Hiszen a háború megtörtént, itt van. És elveink fenntartásán kívül talán még akad egy és más kötelességünk? Az ilyen

»egyszerű gondolatoktól« mindig egy szegedi anekdota jut eszembe. A nagy árvíz idején élt ott egy fiatal mérnök, aki nem rég érkezett volt meg külföldről. Mikor pedig nőtt a víz és megingott a gát és Szeged népe kiment a töltésre, öregek és gyerekek és finom kezű úri asszonyok mentek talicskázni és sulykolni, akkor a művelt, modern mérnök otthon dühöngött és kesergett mondván, hogy mégis csak hallatlan barbár elmaradottság, hogy a Tisza nincsen szabályozva. Ebben teljesen igaz volt. És éjszaka be is szakadt Szeged utcáiba a tajtékosság. A mérnök apját hozta be elsőnek, mert az szegény mikor a rőzsefonat engedett, bolondságában két kitárt karjával állt az ágaskodó Tisza elé.

- Nem, nem, nem! Itt a ti harci kedvetek a piszkos ár és a kultúra lett volna a gát! Álltál e elébe kitárt karokkal?

- Kultúra: kertet vágni az őserdőbe és gyomlálni és irtani a belenövő vegetációt. Most az állam műkertjét benövi a nacionalizmus természetes vegetációja.

- Te mersz még kultúráról beszélni? Kultúráról és humanitásról...

- Bocsánat hercegnő, hogy félbeszakítalak, de ez a két szó nem jelenti ugyanazt. A kultúra nem jelent pusztán életörzést, emberkímélést (mint a humanitás) különben nem szabadna egy céljáért sem szenvedni, egy eszméjéért sem meghalni. Ez bűnös paradoxon volna. A pusztá életért ugyanis mindent áldozhatsz csak életet nem, mert az senkinek sem nyereség. Holott, ugye vannak dolgok, amikért meg kell halni.

- Mert különben nem írhatnál tragédiákat!

- Úgy van. Vallom, hogy az emberi szépségek koronája az életkockáztatás egy ideáért, egy szándékért, bármiért. Mert csak az döntő, hogy egész létét egy centrumba tudja összeretelni az ember. Az elmorzsolts, szétlapult életet egy percben, egy lapra feltornyosítani, ez a legnagyobb élmény. Nem lehet soha olyan szépen élni, mint amilyen szépen meghalni lehet. Ezért szép mindenekfelett a bátorság. Az ész lehet utálatos és a jószág lehet komikus, de feltétlen örökszépségű a bátorság és menthetetlenül utálatos mindig a gyávaság, holott egészséges életvédő ösztön.

- És ezért nem is utálatos. A hajnalkát is utálad, mert a nap elől becsukja kelyhét? Ez gyávaság, mi?

- Légy őszinte. Alice. Nem utálad kissé magad is a férfi-hajnalkákat? És nem érzed-e te is elementáris ösztönből szépek, egyszerűen dekoratívnak a bátorságot? Sok gyáva író zseni volt már, de egyiknek sem sikerült szimpatikussá tenni a gyávaságot valamely férfialakjában.

- Mert még a szép-érzésünk is biológiai eredetű. Az őserdőben a bátorság volt hasznos. Az állat bátor bennünk és az állatnak tetszik ez ma is.

- Az állat nem bátor. Azt tanultad a természetrajzban. Az oroszlán is menekül, amíg lehet, mert ez a természet életvédő ösztöne. Csak az éhség és a düh hajtja az állatot szembe a veszedelemmel. Dühét az éhségnek és dühét a szerelemnek mi is az őserdőből hoztuk. De csak az emberálmódta ember az, aki nyugodt, mosolygó melankóliával tudja bevárni a halált. És ez a bátorság! A legszebb emberi gesztus. És ezért szép még a rablóvezér bátorsága is. Mert a vegetatív életösztön leküzdése. A lélek emancipációja a testtől. Nem természet, hanem lélek. Katexohén emberi kultúra, mely a fizikai halált nem tűri formáló keretnek a lelken.

- Ne beszélj a halálról. Utálok a halált. Nem félek tőle. Utálok. Egy szép és nagy van, az az élet. Az élet a legnagyobb érték.

- A puszta élet egyáltalában nem érték. Csak alkalom értékek produkálására. Üres kehely. Semmi!

- Virágkehely, melyben gyümölcs alszik.

- De a gyümölcs a cél, nem a virág.

- Az élet célja: élni.

- Ez igen! Ez a humanitás jelszava. De akkor ne beszélni kultúráról. Ez a humanitás-civilizáció, melynek egyetlen tartalma élni, élni, élni minden áron. Ez az a civilizáció, melyben az életkönnyítő kényelem és az életbiztosító tisztaság úgy meghatja a lelkeket, hogy esztétikai értékévé vált és egy angol fotel és egy angol klozet »szebb«, mint a mezőkövesdi hímzés. Ennek a civilizációnak legmélyebb problémája, hogy az orvos megölheti-e azt a beteget, (saját kérelmére bár) akiről biztosan tudja, hogy menthetetlen és csak vergődni fog még egy ideig. Ez az a civilizáció, melyben ezt nem teheti az orvos és mely tele van borzalmasan szenvedő örültekkel, nyomorékokkal. Mindegy. Élni kell az a fő, a legfőbb jó. Élni bármily áron. Ez az a civilizáció, melynek legdémonikusabb problémája, hogy az öngyilkost szabad-e erőszakkal visszakényszeríteni az életbe, melyet ő nem akar élni? És a felelet: hogyne, sőt muszáj! Az öngyilkos okvetlen tévedett. Mert nem lehet olyan baja, amivel fel nem ér az élet.

- A legtöbb öngyilkos hálás érte, hogy meggondoltatták vele a dolgot.

- Persze. Hiszen a csöcselék ismeri a fajtáját. A legtöbbje tényleg belátja, hogy tévedett. Mert hiszen élni, csak élni! Nem érzed e, hercegnő létedre, hogy ez nyers vegetáció, mely bűdös piszkot is termel, mint minden vegetáció? De meghalni - azt is az élő csinálja meg! És ha ez nem tornyos teteje életének, akkor rosszul játszotta ki a pagátot.

Akkor a hercegnő felállt és óriási asszonytete a fák közé nőtt, mint testvérei közé. Éjjeli denevérek suhogtak haja körül és a lenyugvó rozsdásarany hold jobb válla fölött csüggött, mint egy nagy bronzveder.

- Nem ezt az életet gondoltam - mondta. - Hanem az anyáét, aki vállalja a halál veszedelmét, mikor szülni akar. Ezt az életet - mondta karjait tárva a tárt ágak között - ahol sok halál van, de csak anyahalál, melytől egyikünk se fél!

- Sok vad és gyilkos háború folyik ebben a kertben Alice. Tudod te azt. És az ősznek előőrseit látom ott a hegyek taraján. Vert seregek véres pusztulása lesz itt nemsokára. És nagy hervasztó ősz jött az emberiségre is. Azt hiszed könnyű szívvel járok benne?

- Ha igazán fájna miatta a szíved fellázadnál ellene és minden közösség ellen, amely bűnt követel. Csak a nazarénusok hősök. De te egy utálatos vitéz vagy. Te szereted a háborút.

- Igaz, nem tudnék meggyőződéssel nazarénus lenni. Azt hiszem, hogy a végső béke és megférés csak végső megalkuvás lehetne és hogy választanunk kell közte és a magát kiélő totalitás között. Mint egyének már lemondunk róla, mert van morál és rendőrség. Mint nemzeteknek meg volna még a lehetőségünk rá, hogy addig nőjön ameddig tudunk, mint az erdei fa és nemcsak addig ameddig szabad, mint a nyírott sövény. Ahol nincsen erősebb, ott nincs erő. Mert csak a különbség érzékelhető. A kiegyensúlyozott erő az nincs. Bizony a legszebb színét vesztené el az élet. - Azt se tagadom, hogy kívánja lelkem a háború férfikalandját. Pedig azt tudod, hercegnő ugye, hogy a kalandon nem örömet keres az ember. És van még valami. Úgy nevezném, hogy lelkesedés a történelemért. A világ processzus látása. A tragikus hős nagy órájának mámora ez, aki érti a sorsot mikor az őt megöli.

- De valóban azt hiszed te, hogy minden történelem, ami történik, ha mindjárt világháború is? Nem lehet e az egyesek szeszélye, becsapott tömegek szabadon eresztett gázsága? Nem magad mondtad, hogy csak az etikai érzés fejlődése, története az emberiségnek, minden egyéb mellékes csetepaté?

- Lásd hercegnő, most kiszeded belőlem a tulajdonképpen való, legmélyebb okát annak, hogy miért megyek el a néppel öletvén ölni. Az a bizonyos házasság még nincs végkép megkötve. Nekem néha még gyanús a mennyasszony. Teszem, elgondolkodom azon, hogy a népek exponensei, a diplomaták, akik magánéletükben nyilván a legtisztességesebb gentlemanok, népük nevében hazudnak, csalnak, hamisítanak, lopnak. Ez a megbízatásuk. A népek exponenseinek nem lehet se lelkiismeretük, sem moráljuk más mint »a haza érdeke«. Az emberek e jelszóban a »hazát« szokták hangsúlyozni. Nekem az »érdek« szón akad meg a figyelmem. Nyilvánvaló, hogy az állam, a nemzet, hogy minden emberi közösség csak érdeket ismer és a nyílt, abszolút egoizmust képviseli. Mert csak egyéni lelkiismeret és egyéni felelősség van. A közösségben nincs góca. Az ókori tirranus, népének egyedüli akarata volt, de egyéni lélekkel és egyéni lelkiismerettel és lehetett, ha kedve tartotta, generosus. De egy modern miniszterelnöknek nincs joga hozzá, hogy honfitársainak bőrére becsületes legyen, mert csak az érdekeiket bízták rá nem a lelkiismeretüket. Az ideális államban a »közérdek« a legfőbb szentség, a kollektív egoizmus brutálisan nyílt hirdetése, sőt ünneplése ez. Tehát ha etika, morál altruizmus stb. valóban kívánandó abszolút értékek akkor minden emberi közösség erkölcstelen, mert ezeket eleve kizárja. Ezek csak individuális értékek.

- Nos?! Hiszen ez a te régi misztikus anarchizmusod? Hát miért akarsz mégis bűnrészes lenni legnagyobb bűnükben?

- Mert meg kell váltanom magányomhoz a jogot. Majd ha megtettem a legtöbbet, amit ember a közösségért tehet, ha felkínáltam életemet háborújában, akkor utána, mondhatom esetleg: most pedig alászolgája.

- Ha igazad van fölösleges a hozzá való jogot megváltani. Ha pedig nincs...

- Olyan igazságot, mely világosságával egy morális próbát fölöslegessé tenne, csak a kinyilatkoztatás mutathat.

- Borzasztó, hogy te még az igazságokat is megutáltatod az emberrel. Hát gondold ezeket és még se menj. Ne haragudj az ilyen asszonybeszédért. Kár érted. Hát nem hiszed magad is, hogy százszor többet vesztenénk haláloddal, mint amennyit otlléteddel nyerhetünk?

- Hiszem. De tartozom levonni saját gondolataim konzekvenicáját.

- És a missziód? Nem hiszed többé, hogy Istennek ebbe az életbe »kiküldött egyik patrouille-a« vagy? Árulásra készülsz?

- Igenis hiszem. De igaz vallásossággal: szószerint. Ha ő küldött, akkor nyugodtan állhatok a gránát-csurgó alá. Ha elpusztulok nem kár értem. Mert akkor nem voltam Neki fontos.

- A hét halálos bűn között van Isten kegyelmében való vakmerő bizakodás.

- Nem bizakodom. Egyszerűen tartozom levonni saját konzekvenciámat.

- Konzekvenciát levonni! Ez régi gonosz bolondságod. A kalász nem konzekvenciáját vonja le a magnak, hanem nő ahogy tud. Csak a pszichológia igaz, a logika hazug. Mert kivezet önmagunkból vidékekre, melyek már nem mi vagyunk.

- Igaz. De talán nem csak »ki«, hanem túl is vezet önmagunkon és mi utána fejlődünk, mint ahogy a római legionárius indult az ellenség közé hajított zászló után.

- És mégis hiába beszélsz. Ismerlek. Hiszen nem fogod tudni rásütni a puskát arra a szegény szerbre. Hiszen nem haragszol rá.

- Ha haragomban harcolnék, az csúnya marakodás volna. De minden igazi háború tragédia, melyben az ellenfelek nem gyűlölik egymást, mint ahogy Kreon nem gyűlölte Antigonét, sem Hamlet Laertest.

- De embert ölni nem bűn e? Abszolút bűn, melyet okok nem mentenek?

- Csak az a bűn, amit érez és gondol az ember. A bűn a lélekben van, nem cselekedetben. Gyűlölni bűn volna. De emlékszel e még mivel vigasztalja a fenséges Krisna a hadbaszálló hindu királyt, aki az ölés bűnétől fél az ütközet előtt?

»Csak harcolj bizvást Bharata,
Mert hogy a lélek ölni tud vagy hogy a lélek ölhető
Aki hiszi, rosszul hiszi. Mert nem ölhet s nem ölhető
Sohsem születvén sohse hal. --
Elhordott rongyát leveti és új ruhába öltözik
Az ember s így a lélek is egyre új testbe öltözik
S fegyver nem vágja...«

Tehát bizvást elereszthetsz most engem Alice, élet hercegnője. Mennem kell. Búra nincs ok. Tudod, nászútra megyek.

- Ha majd egyszer válóokra lesz szükséged, kedves Bharata, hívass be tanúnak.

- Isten veled Alice.

Akkor a hercegnő felém nyújtotta két kezét és azt mondta: - Nem tudlak félteni. Olyan egészséges a létezésed. Nemcsak az beteg, akinek a testében van már a baj, hanem az is, akire kint az idő sűrűjében les. De te egészen egészséges vagy. Hiszem!

- Én is hiszem. Visszontlátásra hercegnő.

Balázs Béla: Kedves Ignotus!

Menet közben, égő falu tüzénél írom, hogy gondolok rátok és kedvellek, ti is gondoljatok rám. Nem hoztam szégyent a Nyugatra. Tegnap tizedessé, rajvezetővé léptettek elő. Tábori számunk most változott: 96. KüldjeteK valami újságot, amit még olvashatom. Ritkulunk, de nagyon előre megyünk. Ölel mindnyájatokat

Balázs Béla

*

Balázs Béla: MENJ ÉS SZENVEDJ TE IS

(Naplójegyzetek)

I.

Az ember nem adja ki a naplóját. Nem mintha hiba volna avagy lehetetlen nyitva élni mind az egész világ előtt. (Inkább ez volna a legdiadalmasabb élet.) És az ember nem ad ki félbehagyott, idétlen munkát, avagy bevallja, hogy az életén sem dolgozik, mint valami végre készülő művön. Az életből a halál hasít életrajzot.

Ma kitepek öt hónapnyit a naplóból és odaadom: olvassa, aki akarja. Ma meghalt öt hónapnyi életem. Egy közbetoldott, külön élt, másik életem, melyből olyan kábult borzongással ébredtem máma, amilyennek a halálba való ébredést gondoljuk.

Ma hallottam meg, hogy a zászlóaljam elpusztult.

Talán csak magam maradtam meg. Kilencszázhatvan ember halála egy szörnyű órában, mint valami óriás test halt le rólam és csupasz, tétova lélekként ébredtem ki belőle máma, kábultan tapogatva hol vagyok? És kiébredtem a háborúból.

Nyugtalan, borzongó kíváncsisággal lapozok vissza öt hónapot a naplómban. Hogy történhetett ez? Ezerszer aláhúzott, mindig önmagát világító, mindentől idegen vándoréletemből hogyan szülehettem át abba a másikba, ahol kilencszázhatvan ember lelkével voltam egy, testével voltam egy? Nem csak gondolattal, hittel, szeretettel, hanem fizikailag: idegekkel és erekkel az öntudatalatti életösztönök közösségével. Avval a kilencszázhatvan emberrel, aki négy hónapig a nép volt számomra, melybe gyökeredzem, az emberiség, melynek szenvedéseit szenvedem. Hogyan esett, hogy ez az öt hónap nem kitérés és kaland volt, hanem valóban más lélekként élt másik élet? Négy hete fekszem már ebben a budapesti kórházban és máig nem tudtam onnan visszatérni. Mindennek el kellett pusztulnia, az egész zászlóaljnak! Valahogy meg kellett hálnom, hogy harminc éve élt életem, mint valami régi, távoli illat érintsen megint és hogy most bódult fejjel indulhassak újra megkeresni. Talán nekem is fekszik egy testem valahol Valjevo körül? Tegnap még ott éltem.

A tegnapi jegyzeteimet kell, hogy legelőre adjam. Mert érzem, hogy ennyiből meg nem érthető ez a különös transzfiguráció, mert azok sem eszmélnek rá, akik ott vannak. Csak azok, akik már visszajöttek.

Balázs Béla: MENJ ÉS SZENVEDJ TE IS (Naplójegyzetek) II.

1914. december(*) hadikórház.

Azt mondják négy hete fekszem ebben a kórházban. Megfoghatatlan! Most értem Tankred és Rip van Winkle legendáját. Harmincöt végnélküli kórházi estének csöndje ereszkedett már közém és a 9. Feld. Art. Brig. ütegeinek dühödt ugatása közé. És az előbb, hogy valami kapu csapódott be odakint, felneszeltem: mi ez? Aztán mosolyogtam: csak nem ágyú! Hiszen Budapesten vagyok. Négy hete zúg a fülemben a láz. Négy hét óta szakadatlanul a macsvai rajvonal sortüzét zúgatja benne. Csak be kell hunynom a szemem. Egyenletes, megnyugtató lárma. Mint tengerzúgás, olyan. Néha megtorlódik, felzajdul. A hang matériává sűrűsödik. Kemény, csikorgó fallá feszül ... Valahol támadnak a szerbek? lehullanak-e majd erről a falról? ... De hiszen Budapesten vagyok.

»Budapesten vagyok.« Ezt sokszor kell, hogy mondjam egymásután. Az ember nem más vidékeken járt, úgy látszik, hanem valami más életben és nem hitte, hogy egykönnyen visszakerülhet. Hogy most sem hiszem, az ostobán hangzik, de nem tudok belenyugodni, az bizonyos. Ez az élet hígabb, álomszerűbb: valószínűtlen. Csodálkozva és bizalmatlanul tapogatom a tollas párnát a fejem alatt. A borjút a harmadik éjjel megszoktam aljnak. A fehér párnát egy hónap múltán máig se. Sokszor riadok fel éjjel arra a kínos álmérzésre, hogy nem vagyok ott, ahol vagyok és hogy nem vagyok a poszton.

A hosszú kórházi napok, mint üres skatulyák tolódtak egymásba és október 28-ika még itt van a szomszédban ... Mi volt ez? Az ápolónő egy tányért ejtett le kint a folyosón. De mi volt az október 28-ikán? Sötét hajnalban a Crna Barai temetőre hullottak gránátjaink. Feltúrták a sírokat és a föld alatt betörték a koporsókat. Mikor a zászlóalj felfejlődött a temetővel szemben agy nagy márvány síremléket közepén talált a gránát. Csengve szikrázott szerte az első szétsikló napsugárban, mely 960 lapulva közelgő bajonetten gyújtott piros vészjelet. Kilencszázhatvan bajonett dőfése az októberi reggel fehér hűvös testébe ... Aztán át a véres országúton, át a hullaszagú mocsáron, át a feltúrt temetőn. Ott csend lett. (Mennyivel nagyobb csend tud lenni egy olyan fegyveres mezőn, mint egy kórházi szobában.) A 96-osok már túl voltak Crna Barán. A zászlóaljnak pihenőt adtak. Onnan hoztak engem vissza. Szinte hatodik hete már. De nem vastagodik az idő fala. Átlátszik rajta minden és én nem tudok egyebet látni.

Talán csak megviselt idegeim utánrezgése ez? Talán csak a fülemben hoztam magammal izzó taplóként a háborút? Talán valami édes, puha muzsika kellene. Az kimosná belőle. Oh, orgona koncert vox humanával és triangulummal. Schubert a-dur szonátája, a »Szöktetés« quartettjei ... De miért nem tudom igazán kívánni, hogy most koncertteremben üljek? Miért vágyom rá olyan gyáván és bizonytalanul? Mert azt érzem, hogy nem dukálna nekem. Nem. Nem tudnék muzsikát hallgatni, míg a zászlóaljam sebesültek jajgatását hallgatja és a golyók tűrhetetlenül éles csattogását az acélpontonok falán. Nem. Nem idegesség, hogy minden reggel, ahogy a szemem kinyitom, az időt nézem odakint és a szél 960 ember fázásával fáj, az első 960 ember

átázott ruhájának súlyával bágyaszt és mikor nemrég leesett az első hó lehajtottam a fejem és sírtam. A krupanji havas lejtők bánata fojtogatott. Ez nem idegek emlékezése. Ez odaérzés. Én még ott élek.

Muzsika? ... Én a grki Feldspitalban is feküdtem kolera quarantainet. Egyablakos, sárfalú, horvát parasztszobában, véres szalmán, melyet huszonnégyünk számára nem lehetett külön »ágyak«-ra tagolni. Két könyököm két cseh szomszédomhoz ért. Az egyik tífuszos volt és rühes, a másik nem tudom micsodás. Másnap kivitte a Sanitäts Schindel, mert agonizált. »No tu Ulahn tu kannst schon kumma« - mondta neki gyöngédséggel. Abban a szobában nem szabadott meghalni. Az egy másik »osztályba« tartozott, melyben szintén úgy heverték a sebesültek egymáson, mint a hánykódó halak a kosárban. Mindennap kétszer bejött a Sanitäts Schindel és végignézett rajtunk. Az én arcomba is belenézett mindennap kétszer hosszan, figyelmesen, jóindulatú kék szemekkel. Ő az arcból meglátta, hogy melyiket lehet már kivinni. Amelyiknek a szemére ráülnek a legyek mint a szegény ökrökére nyáron és hunyorgatással sem tudja már elhajtani. Ezt tudtuk. Szemben feküdt egy tűzér, aki még rángatta az arcát, de a legyek már nem szálltak el. A szomszédja reggeltől jó délutánig hessegette. Akkor nem bírta már a karját emelni. Kétségbeesett merev szemekkel nézte a tűzér nedves pillái közé tapadó legyek fekete csomóit. Még egyszer, még egyszer próbálta a karját irtózatosszerű erőfeszítéssel. Jött a Sanitäts Schindel. Ez volt a legszörnyűbb harc, amit az öt hónap alatt láttam, a kar megmozdult, a legyek elrepültek és Schindel kiment. Az éjszaka meghalt mind a kettő és ott feküdt köztünk reggelig. Azon az éjszakán nem aludtam, mert tífuszos szomszédom nyugtalanul álmodott és féltem, hogy rám fordul. Fogamat vacogtatta a láz. A sötétség, mint valami forró, bűdös, nagy fekete test hevert rajtam. Akkor hirtelen vad indulattal megfogadtam: Csak még egyszer haza kerüljek élve, csak levakarhassam magamról ezt a három hete rajtam ragadó ruhát, hát eau de Cologneban fürdöm naponként kétszer és a körmeimet lakírozatom. Sose volt érzékem elegancia iránt. De ezentúl selyem harisnyában és lakkcipőben járok és a zsebkendőm parfümös lesz. És nem tudom, mi van még és mi lehet. De ami kéjes kedveltetése még van a testnek, azt mind megcsinálom. Csak haza kerüljek élve ...

És most? ... Itthon vagyok élve, élve, tiszta fehér ágyon fekszem és nyugtalanul fészkelődöm benne. A grki véres szalmára gondolok és úgy fáj a szívem, mintha hazafájna. És utálok az apáca hűvös fehér kezét, mikor jeget tesz a szívemre és a Sanitäts Schindel meleg hangját hallom: » Na Uhlan tu kannst schol kumma« - és könnybe lábad a szemem. És fáj, hogy porcelántányérban pecsenyét kapok és fáj, hogy a tanár maga vizsgál meg és fáj ez az örült csend. Az ágyam mellett a feleségem ül és fogja a kezem és engem nyugtalanít és kínoz az, hogy boldog vagyok.

- Talán a lelkiismeretem rossz? - próbálom magyarázni. - A zászlóaljам most derékig vízben állja a srápnel tüzet valamelyik szerbiai lövészárokban. Öt óra? Nekem uzsonnát hoznak. A századomat most kellene felváltani, de a tartalékot ágyúfedezetnek rendelték valahova. Harmadik éjjel most, hogy virrasztani fognak. Ólmosjeges eső esik ... Oh csokoládés kuglófot kapok? Egyebet nem?

- Te is fáztál, te is virrasztottál. Mit kínoz magad?

- De most mégis elhagytam őket. Szökevénynek érzem magam.

- Az Isten szerelmére, mit tehetél volna? Nem voltál katona. Önként álltál középük. Három hónapig velük szenvedtél. Halálos betegen hoztak haza. Talán egész életedre nyomorék maradsz. Hát csak megtetted a kötelességedet?

- Kötelesség? Te nem láttál még rajvonalat megingani. Nem láttál még negyvenkét éves népfölkelőt kétségbeesetten a szomszédjára nézni, mikor a rajvonalon átvonaglik a kísérteties áram, az egymás fáradtságának és habozásának megérzése. Amíg az öszülő zsidó fűszeres ott mellette előre néz és tüzel, egy titkos lánc megnyugtató kényszerítése tartja helyén. De a fűszeres felordít és a lánc szakad, a rajvonal vékony fonala hullámzik a halál szelében. Pedig a szerbnek nincs is tűzfölénye! És ha hátrálunk, át van törve az egész front! Annak a fűszeresnek nem szabadott volna meghalni! Kötelessége lett volna élni ... Még egy parancsszó hallik, egy kemény, biztos férfihang. Attól egy percre megáll a rajvonal mint egy alámosott remegő gát. Ha csak tíz új ember jönne most hátulról friss energiával. Csak a fűszeres helyére feküdne új valaki. Csak egy ember feküdne a 42 éves népfölkelő mellé, hogy érezze egy eleven, friss test biztató melegét. Új áram ömlene a vonalba, és az ellenség nem zuhogna be az elszakadt fronton.

*

Oh, csak egyszer látnák ezt a mi szellemi intellectueljeink, aki bársony kávéházakban keseregnek a világ barbárságán! A Gerbeaud sütemény kifordulna a szájukból és nem akadna köztük olyan gazember, aki el nem indulna, hogy odafeküdjön valamelyik 42 éves tuberkulotikus családapa mellé.

És én sokszor láttam ezt és itt fekszem finom lószőr matracon himalája takaró alatt. Hogy megtettem a kötelességem? ... Kötelességem lett volna bírni a strapát. Nem az volt a hiba, amit csináltam. De én magam, egész mivoltom csődöt mondott, hibás volt!

- Ostobaság! Azt hiszed te vagy az egyetlen akit visszahoztak? Az ország minden kórháza zsúfolva van. És ha tested, egészséged nem bírta a háborút, az nagy baj volt mert bajod marad talán egész életedben. Ezen bízvást búsulhatsz. De a lelkiismereted nyugodt lehet.

- Ez mind igaz. Lehet, hogy csak a szomorúság beszél belőlem, nem a rossz lelkiismeret. De miért nem lelem a helyem? Miért nem tudok ebbe belenyugodni? A szomorúság nem ilyen nyugtalan, gyanakvó, idegenkedő. Talán nem is a lelkiismeretem rossz, csak nem tudok itt élni, mert nem lehet két helyen egyszerre és én még ott élek. Talán olyan vagyok, mint a mesebeli törpe, akinek lelke nem a testében van, hanem egy ládikában, túl az óperencián, egy szigeten. Az enyém ott maradt a borjúmban, melyet most a zászlóalj egy tréncocsija hurcol valahol Valjevo felé. Fogva vagyok. »Ich bin unfrei«!!

Posta jött. Tábori levél. A zászlóaljам úgy látszik elpusztult. »Aufgerieben.«

*

Nem tudom, hogy mit gondoltam és mit éreztem. Azt hiszem semmit. Tájékepet láttam. Ha emelkedik a lázam és behunyom a szemem, mindig tájkepet látok. Egy nagy kukoricásban jártam. (Felázott kukoricásban járnai nagyon fárasztó.) Az esővízes levelek alatt itt és amott két láb vagy egy kar, vagy egy fej bukkant fel: A zászlóaljам emberei. Húsz-harminc lépésre egymástól szétszórva, mint ahogy a dinnye meg a tök szokott heverni a kukoricásban. Sorra jártam őket. Még sok hiányzott. Kerestem a többit. Már alig bírtam a lábam. Irtózatosan húzott a föld. Nem is mentem már. Valahogy szálltam. Még egyet meg kellett keresnem. Kit? ...! De keresés közben válogattam. Ne itt legyen, mert szemébe, szájába lóg a kukoricalevél. Ott se legyen, mert ott egy döglött disznó rothad. Végre leltem jó helyet, ott lefektettem. Oda, ahova

tartozik: első század, első szakasz. Magamnak néztem helyet! ... Emelkedett a lázam. Egerek? ... Miért gondolok egerekre? Igen, egyszer már éreztem az elföldeltség ízét. Földet a szememben és számban és fülemben. Az még a Macsvában volt. Egy gránát csapott le a fedezék hátába és ránk döntötte. Rám és két egérre, melyek a tetejéről hullottak le. Ketten kimásztunk valahogy én és az egyik egér. A másik a földben maradt. Egy ideig még piszkáltam utána a bajonettel, de a másik gránát is közel járt, nem maradhattam ott.

Vacsorát hoznak. Finom borjúsültet. És finom kaliforniai barackbefőttet kaptam valakitől. A nyitott ajtón keresztül apácákat látok. Fehér főköttők, óriás lepkék libegnek hangtalanul. Miért utálok őket? Nem élik ezt az életet. Félig odaát vannak. Az átvezető úton. Tájképet látok. Hosszú allé nyílik előttem. Két oldalt apácák állnak mozdulatlanul sorfalat. A fehér főköttők két fehér vonallá futnak össze, mely az allé végén egy végtelen fehér síkságba torkol.

Fehér hómező. Fekete foltok benne.

Kilencszázhatvan fekete folt. Teljes létszám. Akkor én is ott fekszem.

Balázs Béla: MENJ ÉS SZENVEDJ TE IS

(Naplójegyzetek)

III.

Most pedig kezdjük előlről.

*

1914 Augusztus eleje. - Kitört a háború. Az első harcot itt vívom most magammal. Mert nyugodt és tompa csodálkozással bámulok az újságba, holott tudom, hogy ez irtózatos és meg kellene rendülnöm. Mázsás képeket gördíték önmagam ellen mondván: »Világháború, Tízmillió ember, égő városok «... Érezd! Fájjon, rendülj meg! Hiába! Nem megy be a bőrömmön.

De végre is háború van. Minekünk magyaroknak! Há-bo-rú! Valamit mégis csak kell, hogy érezz?

Nem vagyok aktuális, azt érzem. Háború van és nem vagyok katona. Untauglich vagyok, B. osztályú népfölkelő vagyok és rólam most nincs szó. Semmi közöm és semmi jussom a világhoz. Mert a világ az most háború. Valami számkivetettségnek szégyene kezd fájni. Íme ez az első érzés: magányosságom fájása.

Kinyitom az ablakot és kinézek a kertbe. Kis, kócos vadkert. Meleg orgonabokrok alatt dong az augusztusi dél. Csendnek csendülése ... Hol a világháború? Mintha annak látszania kellenék. Kutató, gyanakvó szemmel nézem a kis kertet mint valakit aki alvást színlel. És talán csak előttem színlel alvást? És talán már régóta járok magányosan, tőlem elfordult világban mely csak a hátam mögött mozdul meg szemeit kinyitván?

Hiszen a háború okai itt voltak valahol a világban. Én rám mindez nem tartozott? Óh kicsi kócos kertem te talán velem együtt vagy magányos, izolált sziget?

Milyen messzire kell mennem, hogy kiérjek magamból?

Baj van! Mert olyan nagyon kimaradtam most valamiből, hogy szinte kedvem volna revidiálni minden egyéb kapcsolataimat is. Barátságok vigyázzatok!

*

Háború van olvasom az újságban és amit érzek: elhagyatottság.

Miért nem láttam jövését a vésznek? Olyan mindegy volt nekem? Mi jogon utáltam a politikát?

- »Nép« és »nemzet«. Miért írtam le olyan szégyenlősen, nehezen ezt a két szót? Gyönyörű romantikus vággyal szerettem őket messziről, kivált fiatalabb koromban. De »az emberekkel« sohasem éreztem semmi szolidaritást. És most ... A háború becsapja a kaput a tékozló fiú előtt.

Hátha kopogtatnál a bezárt kapun? Hátha most vennéd a kalapod és elindulnál a körútra vagy az Andrássy útra, hogy becsempészd magad valahol a »nép« közé, a »nemzetbe«? (Így hívják őket akárhogy röstelled is.) Talán nincs rád írva, hogy megtagadtad őket mikor nem voltak kedved szerint valók?

Ezt a történetet olvastam valahol: Egy derék csendes erkölcsű feleség húsz évig élt férje oldalán derűs nyugalomban és hét gyermeket szült. Történt azonban, hogy valami férfit, akinek hírét sem hallotta tizenöt év óta, katasztrófa ért. Akkor az asszony mindenkinek nagy álmélkodására cserben hagyta férjét hét gyerekestül, húsz éves derűs nyugalomát csendes erkölcsöstől és elment ama férfi lakására, hogy mellette legyen veszedelmében. Akkor tudta meg ő maga is, hogy azt a férfit szereti.

Hátha te is fognád most a kalapod? De hol van a kilincs mellyel a »néphez« lehet benyitni? A körúton vagy az Andrássy úton ott van e az ember?

Meddig kell mennem, hogy kiérjek magamból?

*

Voltam a körúton és az Andrássy úton. Ólalkodtam körülöttük. Néztam »őket« akiknek most háborújuk van. És mintha az alvást színlelő kinyitotta volna a szemét. Először láttam Budapestet nagyvárosnak. Egy ismeretlen tempó allegro lüktetett végig rajta. Kocsik, kocsik. Vágtató kocsik. Határozott célok egyenes vonalain siető emberek zajló áramlásában feltárult előttem az utcák iránya. Valami láthatatlan kemény bordázatot kapott ez a lanyha vakolatváros. És hangot, hangot! Nyugtalan, forró ismeretlen hangot.

Hiszen ha én ezt tudtam volna. Talán már régebben is ... De máma senki sem ödöngött némán egész Budapesten - csak én. A kilincset kerestem mellyel be lehet hozzájuk nyitni.

Kirakatok előtt és utcasarkokon csoportok. Hát Budapesten szóba állnak egymással az emberek?! Ezt nem tudtam. Hiszen ez úgy van mint Párizsban vagy olasz városokban. Hiszen itt a népe Budapestnek. Ott a sarkon és az omnibusz megállónál! Magamentő reménységgel néztem őket. Egy elegáns miniszteri hivatalnok és egy kendős budai asszony kérdeznak egy honvédbakát és az aszfaltozó munkás aki ott térdel a lábuknál az utcát vasalva fel-fel felel. Ilyen nem volt azelőtt. És ezért nem tudtam közejük menni. Hiszen nem volt hová. Hol volt Budapest »népe«?

De most ott van, ott az omnibusz megállónál. Odaálltam én is mintegy véletlenül. A honvédbaka megszólít. Hová kell bevonulnom? - kérdi.

Ha csak azt kérdezte volna, hogy kell e vagy se, talán nem hazudtam volna. De mintha beléptijegyét kért volna. Vajon más épkezláb untauglich fiatalember megmeri e mondani ilyenkor, hogy a jobb szemének öt dioptriás rövidlátása van és ezért semmi köze a háborúhoz?

Aki pedig hazudik az egyedül van. Ők a tartalékos hadnaggyal beszélgettek, de az igazi, az untauglich Balázs Béla kihazudta magát közülük és saját háta mögül nézte »őket«.

Az omnibusz kalauz is megkérdezte mikor indulok és egy fehérhajú úriasszony részvétellel érdeklődött, hogy van e feleségem és családom. Én pedig nem tudtam elhárítani magamtól ezt az új, még hazugságában is animálisan meleg örömet, hogy maguk közé vesznek a nagy közös sors karámjába, hogy mondhassam: ez az én népem. Mert nekem soha sem volt népem!

Hazudtam és evvel magam is cserben hagytam, százszorosan egyedül az untauglich Balázs Bélát aki láthatatlanul kuporgott az omnibusz sarkában. Azt éreztem, hogy láthatatlan vagyok.

*

A déli vasút vendéglőjében ebédeltem. Lent a vérmező égő zöldjén bosnyák tartalékosok vonultak fel. Most érkeztek. Katonazene és turbánok erdeje, vörös övek és orros papucskok és felettük a fehérholdas zöld lobogó. Egy nép érkezett meg. És kábult szemekkel nézi a másik népet, mely körül állja cilinderek és zakók idegen népviseletében. Az a másik nép pedig itt vonul előttem az állomás felé. A férfiak kis fakoffert visznek és az asszonyok gyereket a karjukon és ez épp olyan egyszínű, kosztümös menet mint a bosnyákoké melyről színe leválik. Nyugtalanul néztem végig a ruhámon. Hiszen én ennek a népnek viseletét hordom! A páholyból nézem és a színpadi kosztüm rajtam. Nyilván láthatatlan vagyok.

De a vonat elment és az asszonyok visszajöttek. Anyák és feleségek és lányok végtelen processziója hangos sírással. És egymás sírására felelnek mint egymásnak mondott szavakra. Szörnyű konverzációja a zokogásnak. És egyenként jönnek végtelen sorban egyik a másik után. És szorosan az asztalom mellett lépnek el és mind végignéz rajtam és mind megnézi mit eszem.

Nem. Nem éreztem többé láthatatlannak magam. Mindegyik látta, hogy egészséges vagyok pedig az ő férje vért köp, mindegyik látta, hogy két hét előtt vívtam végig egy vívőversenyt és mindegyik látta, hogy én itthon maradok. És ennek a felém fordult fríznek nem volt vége. A szemek szinte kiemeltek a helyemből.

- Hozhatom már a rántott csirkét? - kérdezte a pincér.

- Nem kell. Főzeléket hozzon feltéttel.

- Csak marhahús feltét van.

- Annál jobb.

De a tésztát már nem vártam meg. Azóta menekülök és bújok minden asszonyszem elől. Az utcán kisírt és gyűlölködő szemek üldöznek.

*

Szégyellem magam. Torokszorítóan, szakadatlanul. De vajon miért is? Sok okos untauglich barátom be tudná bizonyítani, hogy erre nincsen okom. Végre is nem tehetek róla, hogy engem öt évvel ezelőtt kiszuperáltak.

De lám tegnap búcsúzott az öcsém és én nem tudtam síró feleségét vigasztalni. Mert amíg engem lát nem érezheti emberi fátumnak ami vele történt. Hiszen mások itthon maradnak. Igazságtalan, személyes inzultus marad ez számára amíg én itt vagyok. Ugye, az egyetlen amit érte tehetnék az volna, hogy én is elmenjek az öcsémmel?

És lám rossz lelkiismerettel álltam az anyósom előtt mikor fia egyenruhába öltözött. Engem is fiának fogadott volt és szeretett. De tegnap az egyetlen fia indult a háborúba és én fájdalmából kirekesztve újra idegen lettem.

Szégyellem magam és azt mondják, hogy nincsen igazam. Nyilván akkor sincs igazam mikor a fogam fáj.

Csak tudnám őket tömegnek látni. Csak ne volna ott az öcsém és a sógorom és sok-sok ismerősöm akiknek arcát és mimikáját betéve tudom és személy szerint követem a tűzvonalig ahol mellükkel támasztják, vérükkel tapasztják a gátat, hogy ránk ne zúduljon a piszkos ár. Én majd azalatt itthon rántott csirkét eszem, újságot olvasok a

fotelben és szidom a hadvezetőséget. »Mert itthon is szükség van az emberekre.« No persze.

*

Hát mondjuk: szerencsém van. De az jár nekem. Mondjuk: kiváltság. Nem érzed többé fejedelemnek magad, hogy besöpörd mint köteles adót? A sors megőrzött és te nem hiszed el neki, hogy szándékai vannak veled? Miért nem fogadod, hát üzenetét engedelmes áhítattal, te nagy intimusa Istennek?

*

A hídfőt őrizte egy népfölkelő. Pocakos, kopott szakállú kispolgár. Mint valami éhes állásnélküli ólálkodtam jó stalluma körül. Ez el van helyezve és tudja mi a dolga.

*

Mégsem jelentkezem önkéntesnek. A milliós hadseregben egy számmal volna több és Budapesten egy egész emberrel kevesebb. De kevesebb volna e?

Hát Budapesten voltam én? Vagy kis, kócos kertem magányos szigetén? Nem a háborúról van itt szó, hanem az én magányosságom nagy próbájáról. Részt venni, részt venni!

Beálltam dolgozni a népsegítő irodába.

*

Már minden rendben volt. El voltam helyezve. Részt vetem. A Népsegítő irodában dolgoztam reggeltől estig. És most már bizonyos - ott lett bizonyossá - hogy nem maradhatok, hogy nekem is el kell mennem, hogy éhezzen és fázzam és vérezzek és hogy árulónak érezzem magam mindaddig amíg vannak akik nálamnál többet szenvednek.

Így történt. Hosszú asztalok barrikádjai mögött ültünk, szigorú, nyomtatott blankettákon könyökölve és a nyomor és az éhség támadott az asztalbarrikádok ellen. Nem kért hanem támadott. Ingerülten, türelmetlenül vádolva. És ha alázatos volt a szó és alázatos a nézés hát támadás volt amit nyomoráról mondott, támadás volt beesett arca, rongyos ruhája, támadás volt, hogy tajtékos szájjal esett össze előttem és támadás volt számtalanságuk, mely nem fért a terembe és tolongva eltolta az asztalt, hogy áttörjön a barrikádon.

Már akkor azt gondoltam: Itt könyöklünk az asztalon és osztjuk a falatot mint gögös várurak várunk könyöklőjéről. Felugorni és felrúgni ezt az asztalbarrikádot, hogy düljön be rajta a nyomor és az éhség!

Hogy szerettem volna, hogy jobban fárasszon a munka! Hogy szerettem volna, hogy azok a csupasz, ráncos mellű asszonyok fáradtnak, szenvedőnek lássanak engem, hogy az az asztal közöttünk ne legyen oly irtózatossá távolság.

Vízióm volt. Hirtelen láttam, hogy ez nem Budapest népe. Ezek a beteg piszkos asszonyok, az elkínzott emlősállatoknak ez a serege, mely folytatódik az ajtó mögött és feketíti az udvart és elzárja még kint az utcát, ez nem a mi viseletünket hordja - (mint azok a déli vasútnál) hanem a koldus rongyok univerzális kosztümjét, mely ugyanegyforma az egész világon. És ezek a kilógó ráncos, piszkos emlők, (leginkább képei a mártírumnak) lépcsőházon és udvaron és utcán túl Párizsig és Szentpétervárig

egy tengere a nyomornak, megszakítás nélkül mely túlsó partján orosz és francia kenyér osztó urak asztalbarrikádjai ellen támad. Európa népe!

És mi itt ülünk öten és osztjuk a jót! Munkát kínálunk mikor kenyeret kérnek mert humánus szociológusoktól tanultuk, hogy munka az kenyér. De a lerongyolt éhes asszonyoknak nem kellett a munka és gyanakodva és haraggal húzódtak előle.

- Milyen szemtelenek - mondták erényes kollégáim. - A gyerekek éhes és ők lusták dolgozni.

Én csak azt éreztem: Ki vagyok én, hogy dolgoztassam őket? Ők mindig felülről kapták a munkát és elvesztették érzéküket aziránt, hogy mégis önmagukért dolgoznak. Annyi méltánytalan, zsaroló munkát végeztek, hogy magát a munkát érzik méltánytalanságnak. Ez már nem szociális forradalom. Ezek már nem a munkaadó hanem a munka ellen láznak fel. Ezek annyit szenvednek, hogy kínjukért kérnek fizetést. Hiszen fizetés jár érte a mennyek országában is és ők nem hajlandók ingyen tovább élni.

Éhesek és én munkát akarok nekik adni? És én azt hiszem, hogy részt veszek sorsukban ha én is dolgozom? A szenvedésükből vedd ki a részed mert ez az egyetlen közösség! Menj és szenvedj te is!

Szerettem volna lehajolni hozzájuk és kegyelmet kérni. Mint Rodion Raszkolnyikov letérdepelni mindenki előtt és homlokossal háromszor megérinteni a földet.

*

Tegnap jelentkeztem önkéntesnek. Azóta vidám vagyok és nyugodt. Még nem tudom mikor visznek.

*

Tizedik napja tart már a lebergi csata. Mintha égő házba volnék bezárva! A föld alatt odaéreznek idegeim és nem tudok aludni. Galícia felé most kellene billennie a földnek mint egy kompnak. Négy millió ember áll ott és száz mázsás ágyuk ezrei.

Nem a tömeghalál képe háborgat fel engem ennyire. Valahogy a tragikus szemével látom. Nem húszezer halál ez. Ez húszezer élet, mely egyetlen órában beteljesedik. Húszezer homályosan vegetáló élet dermed értelmes sorssá! Húszezer legutoljára mondott szóból lesz egyetlen órában utolsó szó. Vissza vonhatatlan és nem folytatható ítélet az élőknek, mely minden eddig élt percét százezer embernek átértékeli. Egyetlen órában! A múlt egymásbamúló, átmeneti napjainak egyforma pázsitjából, végérvényessé lett, sorsdöntő szcénák milliárdjai nőnek ki. Szörnyű tragikus vegetáció.

Most mindenki keresse fel sorsát.

Ha elmegyek a csatatérre négyszer közé kerülök sorsommal. Olyan vagyok mint ama kis hivatalnok kinek egzisztenciája egy vezérigazgatótól függ akit sohasem látott. Most azonban becsengetik a belső szobába és ő felveszi fekete kabátját, hogy ezúttal személyesen vegye át a parancsot.